

ОСНОВНІ ВІХИ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1905 Р. В СУМСЬКОМУ ПОВІТІ

Революція 1905 – 1907 рр. стала першою пробою масової боротьби за демократичне оновлення суспільства на українських землях, що перебували в складі Росії. Незважаючи на глибоке вивчення суспільно-політичного руху 1905 року у вітчизняній історіографії, залишається багато невідомого в контексті локалізації революційних подій, які впливали на регіональну специфіку розгортання опозиційних виступів. Серед регіонів України, охоплених революційним рухом, потужністю і масовістю виступів відзначався Сумський повіт Харківської губернії.

Причини, що спонукали трудові маси повіту виступати проти влади, мали, передусім, загальноросійський характер: малоземелля, черезсмузжя, обтяжливі відробітки, податковий гніт, низька заробітна плата. До цього додавалися і місцеві передумови: високі орендні ціни на землю, недолік пасовищ, відсутність дешевого кредиту, безробіття. Соціальні протиріччя зумовили активну діяльність в повіті опозиційних політичних організацій, що виникли на початку ХХ ст. – есерів, соціал-демократів, кадетів.

Початок революційних подій припадає на кінець лютого 1905 р., коли в Сумах розгортається страйкова боротьба робітників всіх значних підприємств. Активізуються соціал-демократи й ліберали. Одночасно з робітниками піднімаються учні середніх навчальних закладів, протестуючи проти розгону демонстрації учнівської молоді у Курську. У відповідь на робітничі вимоги власники сумських підприємств йдуть на ряд поступок і одночасно добиваються від харківського губернатора К. Старинкевича посилення охорони фабрик і заводів.

Незважаючи на виняткову роль соціал-демократів у робочих виступах в повіті, політична ініціатива навесні 1905 р. перейшла до лібералів і

неонародників, яким вдається спрямувати селянський рух у політичне річище. В роки революції він надалі визначатиме всю динаміку суспільного життя повіту. 20 березня і 5 травня 1905 р. на земських зборах ліберали, очолювані земським головою П. Лінтварьовим, ініціювали ухвалення постанови про необхідність скликання Установчих Зборів і конфіскації поміщицької землі на користь селян. Подібні рішення приймалися і на засіданнях сільськогосподарського товариства, де виключну роль почав відігравати відставний прапорщик А. Щербак. Програма групи А. Щербака зводилася до необхідності скликання Установчих зборів, впровадження республіканської форми правління, демократичних свобод, амністії політв'язнів, ліквідації поміщицького землеволодіння. На відміну від соціалістів, А. Щербак бачив досягнення своїх цілей не в насильницькому скиненні ладу, а в загальному бойкоті влади. Першими кроками А. Щербака стало складання петиції у вигляді селянського вироку на ім'я Миколи II про необхідність проведення широкої аграрної реформи і політичної модернізації держави; підписувати вирок збиралися селяни із усіх волостей повіту. Незабаром, сільськогосподарське товариство перетворилося на організовану політичну структуру, що складалася переважно із селян. Демократи налагодили випуск агітаційної літератури.

15 травня 1905 р. соціалісти і ліберали організували мітинг у центрі Сум на підтримку гасел демократії. Була прийнята резолюція про передачу петиції імператору, для чого в Петербург був делегований А. Щербак. Йому вдалося домогтися аудієнції в графа С. Вітте й помістити текст вироку в газеті «Право».

Дії сумських опозиціонерів налякали владу. Губернатор заборонив проводити збори сільськогосподарського товариства. Але всупереч цьому 29 травня 1905 р. у Сумах на заплановане засідання товариства прибуло понад 2 тис. селян, почався стихійний масовий мітинг, на якому його учасники прийняли ультимативну резолюцію з вимогою скликання Установчих зборів, звільнення політв'язнів, знищення інституту земських начальників,

демократизації суспільства. У випадку невиконання своїх вимог селяни погрожували бойкотувати сплату податків. У відповідь поліція 31 травня заарештувала А. Щербака і ще кількох активних учасників демократичного руху.

Влітку 1905 р. за ініціативи есерів розгортається діяльність зі створення в повіті організації Селянської Спілки – громадської демократичної організації лівого спрямування. На сходці 25 липня в Юнаківці на установчий з'їзд Спілки в Москві було обрано від повіту шість делегатів. Серед них – найближчий соратник А. Щербака А. Овчаренко. Вже по поверненню з Москви у серпні 1905 р. учасники з'їзду були заарештовані.

Нове піднесення революційного руху припадає на осінь 1905 р. Відразу після проголошення царського Маніфесту 17 жовтня 1905 р. повіт охоплюється соціальними і політичними виступами. У Сумах щодня відбувалися мітинги. Підіймається нова хвиля страйків робітників підприємств, до яких залучаються залізничники й учні гімназій. Реорганізуються після політичної амністії 21 жовтня 1905 р. комітети політичних організацій, серед яких найбільшу роль починає відігравати місцевий осередок Всеросійської селянської спілки (ВСС), очолюваний А. Щербаком. 28 жовтня 1905 р. зібрався з'їзд селян 12 волостей повіту, що ухвалив приєднатися до ВСС і обрав керівний повітовий орган Спілки, на який одразу ж поклали владні повноваження щодо всіх питань селянського життя. Комітет Спілки встановив умови наймання в поміщицькі економії, регулював ціни на продовольчому ринку, забезпечував Суми безперебійною доставкою продовольства під час страйку на залізниці, вирішував майнові й дрібні кримінальні справи, перетворившись, таким чином, на другу владу в повіті. У грудні Селянська Спілка націоналізувала економії графин Строганової і налагодила випуск «Селянської газети».

У листопаді 1905 р. сумський комітет ВСС налагодив зв'язки із Петербурзькою радою робочих депутатів. 6-10 листопада 1905 р. сім його

делегатів взяли активну участь в з'їзді ВСС у Москві. А. Щербак увійшов до Головного Комітету Селянської Спілки.

У грудні 1905 р. почалося придушення революційного руху в країні. Репресії зачепили і Сумський повіт. 16 грудня 1905 р. був заарештований і таємно відправлений у Харків селянський лідер А. Щербак. У відповідь на дії влади революціонери розгорнули агітацію серед солдатів сумського гарнізону, закликали селян бойкотувати призов новобранців до армії, організували громадську міліцію, що взяла під свій контроль вулиці міста.

Для попередження повстання за розпорядженням харківського губернатора 26 грудня 1905 р. в Сумському повіті був введений військовий стан. Почалися арешти активістів опозиції, звільнення ненадійних службовців і робітників. В результаті репресивних дій влади вдалося вгамувати революційних рух, піддавши арештам і висилці до 350 осіб.

В цілому Сумський повіт в 1905 р. відзначався активним політичним життям. Успіхи місцевого демократичного руху опосередковувалися досить високою політичною культурою лідерів опозиції, консолідацією демократів всупереч різниці політичних програм, здатністю організовувати і вести за собою маси. На розгортання опозиційного руху вплинули соціально-економічні реалії, що штовхали, передусім, трудові верстви населення на законний захист своїх соціальних інтересів. Це й створювало широкий простір соціальної боротьби в повіті під керівництвом політичної опозиції, надавало їй вагомі аргументи в сміливих діях проти влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. 1905 год на Украине. Хроника и материалы. – Харьков, 1926. – 406 с.
2. 1905 рік на Сумщині. – Суми: Державне окружне видавництво, 1930 р. – 189 с.
3. Карпов Н. Крестьянское движение в революции 1905 г. – Л., 1925. – 228 с.
4. Кирюхина Е.И. Всероссийский крестьянский союз в 1905 году. // Исторические записки. – 1955.– № 50 – С. 95 – 141.

5. Лябах Н., Капуста В. От «Искры» пламенеет «Факел». – К., 1987. – 189 с.